

ברכות יב

משה שווערד

1. כסף משנה הלכות קריאת שמע פרק א הלכה ח

[ח] הקדים ברכה שנייה וכו'. שם [יא:] תנן התם א"ל הממונה ברכו ברכה אחת מאי היא א"ר זריקא א"ר אמי אר"ל יוצר אור ואמרו שם דהא זריקא לאו כפי' איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רבי זריקא א"ר אמי אר"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו כלומר אר"ב יוצר אור הוה אמרי היינו דאין מעכבות זו את זו דלא הוה אמרי אהבה רבה א"א אהבה רבה הוה אמרי דילמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמניה הוה אמרי ליה ואי מכללא מאי כלומר מאי גריעותיה מאילו איתמר בפירוש ומהדר דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוה אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוה אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. משמע מהכא דכיון דקי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכ"ש שאין סדר לברכות ומ"מ יש לתמוה דכיון דקי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה הסמוכה לחבירתה אין בפתיחתה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות כשקורא אותה בלא סמוכה לחבירתה היאך יצא וצריך לומר דכיון שהיא סמוכה לחבירתה שיש בה שם ומלכות כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבא כאילו יש בה שם ומלכות:

2. מין = מתלמידי ישו הנוצרי

3. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן כב

עמידת העם בקריאת עשרת הדברות מע"כ בני חביבי הרה"ג מוה"ר דוד פיינשטיין שליט"א.

הנה בדבר עמידת העם בשעת עשרת הדברות שנהגו שיש מפקפקים מהא דאיתא בברכות דף י"ב ע"א דאר"י אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות עשרת הדברות בק"ש כמו במקדש אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינים ופרש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני שלכן הרי כשעומדין בשעת עשרת הדברות ויושבין בשעת כל הקריאה ג"כ יבואו לומר כן, ואם היא קושיא אין התירוץ שהבאת מלקוטי מהרי"ח מחמת שאיכא טעם לעמוד לזכר ויעמדו מרחוק שהיתה בשעה זו, כלום דהא גם בקריאת עשרת הדברות איכא טעם גדול לאומרן בק"ש אבל חששו לאמירת המינים שאינו בשביל זה אלא שרק אלו לבד הוא אמת, ומה שכתב שמאחר שקורין ג"כ יתר התורה רק עומדים בעשרת הדברות ליכא כל כך חשש הוא טעם דחוק, דהא התם הרי קורין גם פרשיות דק"ש וציצית ושזין כמו עשרת הדברות בלא שום שינוי ומ"מ יאמרו ועשרת הדברות לבד אמת, כ"ש בקריאת התורה שעושין שינוי שיש לחוש שהשינוי הוא שיאמרו המינים דלכן מכבדין קריאה זו משום דרק עשרת הדברות הוא מן השמים והשאר משה בעצמו אמרן. אבל מה שאתה מתרץ מחמת שנהגו לעמוד גם בשירת הים כפ' בשלח ובשביעי של פסח שמוזה רואין שאיכא עוד דברים שעומדים אף שלא שייך שם דברי המינים יבנו שהוא מטעם אחר הוא תירוץ נכון.

אבל לע"ד אין זה בכלל קושיא דבשביל חששא בעלמא שמא יאמרו המינים לע"ה לא היו אוסרין מלקרא עשרת הדברות דהוא דבר שלא נקל יכולין להטעות אף לע"ה כי מובן הטעם מה שהיה ראוי לקראם בכל יום יותר משאר פרשיות דכתב הרמב"ם בפירושו למשנה בתמיד רפ"ה לפי שהם עיקר הדת וראשיתו, שלכן חזינו שלא בטלו מלומר במקדש, משום שבמקדש שאיכא תמיד כהנים יראי ה' בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם שכולם יראי ה' וגם תמיד נמצאים שם הסנהדרין מג' בתי הדינים לא יוכלו המינים להטעותם כי יש להם לשאלו תיכף ויבטלו דברי המינים, ורק במה שאמרו במקדש תחלה בברכה עד העולם ולא הזכירו עולם השני יכלו המינים להטעות לע"ה אף במקדש מהשמטת הזכרת עולם השני, אבל במה שקורין עשרת הדברות יותר אין מקום לטעות כלל שלכן לא יכלו להטעות במקדש, ומצד זה התקינו תחלה גם בגבולין עיין בתפא"י בתמיד שם דכך היתה התקנה אף בגבולין לקרות בכל יום עשרת הדברות קודם ק"ש, אולי מקורו הוא מלשון שכבר בטלום דלא שייך לשון בטול על מה שלא היה כלל, ומפרש לשון אף בגבולין בקשו לקרות כן שהיה זה אחר זמן גדול משבטלום שרצו עוד הפעם להנהיג שראו שאין לחשוש בזה שוב, ואמר ר"י אמר שמואל שכוון שכבר בטלום מחמת שבגבולין היו מקומות שלא נמצאו ת"ח והטעו המינים את ע"ה אין להנהיג כהא דחוששין לשמא יחזרו לקלוקלם, ולכן בעובדא זו שנהגו לעמוד בעת קריאה זו מפני שזה זכו כל ישראל בעצמן לשמוע מפי הקב"ה בעצמו שזה דבר היותר גדול לחשיבות ישראל דבשביל זה הוצרכו לכל הכנות /הכונות/ דטהרה, שהוא דבר המובן לכל אדם אף שאפשר אולי לחוש לתרעומת המינים בסברא בעלמא אין להקפיד בשביל זה כל זמן שלא אירע שהמינים יטעו את ע"ה לומר כן, וכיון שזהו ענין אחר אינו בכלל מה שבטלו הקריאה דלפ"ז אין לדמות מלתא למלתא בסברות אלא אין לך בו אלא מה שנאסר כבר ולא למילק מזה דבר חדש, לכן נראה דאין לשנות מן המנהג, והוא ככל מנהג שאף אלו שבאים ממקום שלא נהגו כן אסור מדין אל ישנה אדם מפני המחלוקת שתנן בפסחים דף ע"ב וגם צדקת בזה שיחידים שיסברו שיש בזה דמיון להא דבטלו מלקרות לא יתקנו כלום במה שישבו דהרי אם גם בזה שייך חשש תרעומת המינים הרי יהיה זה מצד רוב העם ואם הוא שלא יהיה מסייע בזה אין לו עצה אלא לעמוד בשבת זו בכל הקריאה, אבל אדרבה לדינא אסור לשנות ממנהג הצבור כדלעיל וכדכתבתי. אביך אהבך בלוי"ג, משה פיינשטיין.

4. הרא"ש על ברכות פרק ראשון - סימן יד

יד [דף יב ע"א] לחתום אינו רשאי שלא לחתום. פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר שיכרא הוא ופתח אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא יצא דא"נ סיים בשיכרא יצא דתנן ועל כולם אם אמר שנו"ב יצא. אלא נקט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא וברין אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא מאי בטר פתיחה אזלינן או בטר חתימה אזלינן. זו היא גירסת רש"י ופ' פתח בשיכרא וסיים בדחמרא תחלת הברכה אומר ע"מ שנו"ב וכיון שהגיע למ"ה נזכר שהוא יין ואמר בפ"ה ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחה ואומר שנו"ב יצא על היין דתנן וכו', ואלא הא דקמבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפ"ה ג וכשהגיע למ"ה נזכר שהוא שכר וסיים שנו"ב מהו בטר עיקר ברכה אזלינן ועיקר הברכה אדעתא דיין נאמר והוי כמו שסיים ביין ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר. תא שמע דתנאי שהחריט פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא. כלומר אדעתא דלימא יוצר אור וטעה וסיים אשר דברו מעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא וכו'. והקשה הראב"ד ז"ל על גירסא זו ועל פירושה זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה. אפי' בלא שום כוונת הברכה עולה לו כ"ש שהוא מתכוין לשום ברכה בעולם. ונראה דלאו קושיא היא דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת מיהו קשיא לפירושו דהא תנן בבבביתא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים דלא משמע אדעתא דיוצר אור אלא שאמר יוצר אור דומיא דסיים במעריב ערבים. ...

5. רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף ו/א

אמנם רבינו האי גאון זכרונו לברכה והרבה מן המפרשים פסקו דמצות אינן צריכות כונה וקשה להם דהוה לן למימר שאע"פ שלא נתכוון לברך על השכר מתחלה כיון שנעשית המצוה יצא ואמאי לא איפשיטא וי"ל דאפי' מי שסובר דמצות אינן צריכות כונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה שהמעשה הוא במקום כוונה כגון נטילת לולב (סוכה ד' מב.) דאמר' מדאגבהו נפק ביה וכן

כל כיוצא בזה אבל במצות שתלויה באמירה (ו) בלבד ודאי צריכה כוונה שהאמירה היא בלב וכשאינו מכוין באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצות:

6. תוספות רא"ש על ברכות דף יב/א

ל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. וא"ת ברכת מעין שבע שאומר הש"ץ בליל שבת אמאי אין בה מלכות, וי"ל דהא-ל הקדוש שאין כמוהו חשיב כמו מלכות כדאמר בפ' בתרא דר"ה (ל"ב ב') שמע ישראל יי א-להינו יי אחד הוי כמו מלכות, וברכה ראשונה של י"ח כיון שיש בה הא-ל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות, וי"מ לפי שאומר א-להי אברהם ועדיין לא המליכוהו העולם עליהם עד שבא אברהם והודיע טבעו בעולם והיינו דכתיב א-להי השמים אשר לקחני מבית אבי:

7. תוספות רא"ש על ברכות דף יב/ב

(זקיף כחיויא. בסוף פ"ק דב"ק אמר' שדרו של אדם לאחר שבעים שנה נעשה נחש והוא דלא כרע במודים, והיינו מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש במודים והוא לא עשה כן יעשה נחש):

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קיג

סעיף ו: כשהוא כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת ראשו תחלה, ואח"כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי. סעיף ז: כשכורע, כורע בברוך, וכשזוקף, זוקף בשם.

9. ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן קיג סעיף ז

המתפלל צריך לכרוע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה פ' שיהיו בולטין הקשרים שבפרקי חוליותיו [טור] ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון ומ"מ לא ישחה כל כך עד שיהא פיו כנגד החגור של מכנסיים דמיחזי כיוהרא כששוחה יותר מדאי וזהו באדם בריא אבל קצת חולה או זקן שקשה עליו לשהות עד שיתפקקו חוליותיו כיון שהרכין ראשו דיו שהרי ניכר שחפצו לכרוע אלא שקשה עליו וכשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכשזוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשא וכבר נתבאר דכשכורע כורע בברוך וע"פ הזוהר כשיאמר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה [מג"א סק"ד] וזוקף בשם ואם בשעת התפלה בעת שצריך לשחות בא כנגדו עבודת כוכבים לא ישחה כלל דלא ליתחזי כמשתחוה אף שלבו לשמים ויתפלל בלא שחייה [עמג"א סק"ה שהקשה מיוה"כ שהיו כורעים בשמעם את השם ע"ש תמיהני דשם מפקד שם המפורש היו כורעים ומה ענין זה לזה אך באמת הך דמ"ש ה' זוקף כפופים אינו לעיכובא כמ"ש המג"א בסימן קכ"ז סק"ב וראיה ממלך וכהן גדול ורמז בעלמא הוא]:

10. שו"ע אורח חיים - סימן קיח

(א) השיבה שופטינו, חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט; ומר"ה ועד יום הכפורים חותם המלך המשפט; הגה - מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים הא-ל אוהב צדקה ומשפט (הר"י ספ"ק דברכות וטור והגהות מנהגים), וע"ל סימן תקפ"ב:

11. ספר בני יששכר - מאמרי חדש תשרי - מאמר ב

(ג) מה שנהגין בכל תפוצות ישראל וכתוב, ובספר, אומרים הקהל עם השליח ציבור, משא"כ בזכרנו ומי כמוך, נ"ל דהנה ג' ראשונות דומה כעבד וכו', מה שאין כן בג' אחרונות דומה לעבד הנוטל פרס מרבו ויוצא והולך לו [ברכות לד.], והנה השליח ציבור הוא הנוטל פרס בעד כל הציבור, על כן בנטלו הפרס הנה כל אחד אומר עמו ונוטל חלקו לחיים ולשלום, כן נ"ל:

12. ספר בנייהו בן יהוידע על ברכות דף יב/ב

שם כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו. נראה לי הטעם, כי בבושה נשפך דמו בקרבו והרי זה כאלו נהרג, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל המלביין פני חבריו ברבים כאלו שופך דמים, ואמר בגמרא דחזינן, אזיל סומקא ואתי חיוורא, וכן זה שנתבייש נחשב לו כאלו נהרג, ולהכי מהניא ליה כפרה, כי מיתה מכפרת על הכל, מיהו ודאי דלא קאמר כן אלא אם כן עשה תשובה בוודי וחרטה ועזיבת החטא, ורק על מה שאמרו בארבעה חלוקי כפרה דהכל תולין ומיתה מכפרת קאמר הכא, שהבושה מספקת במקום מיתה, אבל ודאי בלא תשובה לא מהני כלום, כי אפילו המיתה עצמה, אם לא מת מתוך תשובה לא תועיל לו מיתתו. ועוד נמי נראה לי, דהא דמהניא בושה לגמור הכפרה במקום מיתה, היינו דוקא אם הוא קבל צער הבושה בלבד בשמחה לכפרת עונותיו או תועיל לו:

13. בית יצחק [לז]: "הלל בליל הסדר" [עמ' 389]

ועיין בספר פחד יצחק (להגר"י הוטנר פסח מאמר כד) שהקשה שהרמב"ם מנה בספר המצוות (מצוה קנז) מצות סיפור יציאת מצרים, הנוהגת רק בליל הסדר, אך לא מנה מצות זכירת יציאת מצרים, המצוה הנוהגת בכל יום ולילה. והטעם הוא שהרמב"ם פסק כבן זומא שסבר שמצות זכירת יציאת מצרים אינו נוהגת לעתיד לבוא, ולכן לא מנה אותה. אך קשה, למה מצות זכירת יציאת מצרים אינה נוהגת לעתיד לבוא, אבל מצות סיפור יציאת מצרים נוהגת לדורות.

ותירץ שהגמ' (ברכות יג.) הביאה משל לדברי בן זומא למה אין מצות זכירת יציאת מצרים נוהגת לעתיד לבוא "משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה זאב. פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה ארי. פגע בו נחש וניצל ממנו שכה מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה נחש אף כך ישראל צרות אחרונות משכיחות את הראשונות." כלומר, שמכיון שיהיו לבני ישראל עוד ישועות קודם ימות המשיח, לא יזכירו עוד את נסי מצרים שרק מזכירים הישועות האחרונות. וכתב הפחד יצחק:

ואם כן תינח בזכירת יציאת מצרים דכל ימות השנה, דבחובת זכירתה לא נאמרה אלא זכירת המאורע שאירע לאבותינו במצרים וממילא לענין זה שפיר הוה צרת מצרים לגבי הצרות שלאחר מכאן בגדר צרות ראשונות לגבי צרות אחרונות, מה שאין כן מצות ספור יציאת מצרים של ליל ט"ו בניסן שנאמרה בה גם החובה של ראיית עצמו בכל דור ודור כאילו הוא יצא ממצרים... ממילא נמצא דמצד חובה זו של סיפור לא משכחת לה צרות אחרונות לגבי יציאת מצרים. דלעולם הוה יציאת מצרים האחרונה ביותר.

והנה בלעם בירך את ישראל באומרו (במדבר כג:כב) "א-ל מוציאם ממצרים." ועיין באור החיים (שם) שכתב:

אמר מוציאם ולא הוציאם הגם שרבותינו ז"ל אמרו דאפיק משמע והוכיחו מכאן אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר הוציאם. ונראה על דרך אומרם ז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים והוא אומרו א-ל מוציאם כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר.

כלומר, שיש להקשות על הלשון "מוציאם" שהוא לשון הווה, ולא אמר "הוציאם" שהוא לשון עבר. ותירץ האור החיים שמכיון שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו וכו', א"כ באמת יש יציאת מצרים בכל שנה ושנה ע"י מה שמרגישים יציאת מצרים ו"מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה." ועל דרך זה אנו אומרים בהגדה "ועכשיו קרבנו לעבודתו." דהיינו, שגם עכשיו קרבנו, ולא רק בזמן יציאת מצרים ממש. ומזה מבואר ראייה ליסוד הפחד יצחק שבכל שנה ושנה אנו מרגישים מחדש את ענין יציאת מצרים עד כדי כך שהתורה כתבה לשון הווה ולא לשון עבר לגבי יציאת מצרים.

14. פנינים משולחן הגר"א (כז)

= ג.יד. ועפר תאכל כל ימי חיך.

הגאון הקדוש רבי שמואל חסיד מראסיין, היסב פעם בסדר ליל הפסח, אצל רבנו הגדול רבי אליהו מוילנא. דרכו של הגר"א היתה להוסיף במהלך הסדר, דברים של טעם על מאמרי ההגדה, וכשהגיע למשפט "וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח", הפטיר: מכאן ראייה למה שאמרו חז"ל, כי "לעתיד לבוא כל בעלי מומים מתרפאים חוץ מן הנחש" (ביר כ, י, תנחומא מצורע).

המסובים שלא ירדו לסוף דעתו, לא הבינו למה הוא מתכוין. אמנם ר' שמואל נאות אחר-כך לפרש להם כונת רבם, וכך אמר: הנה גם אצל עונשו של הנחש נאמר "כל ימי חיך", וכיון שדרשו חכמים בקריאת שמע "כל ימי חיך, להביא לימות המשיח" (ברכות יב, ב), יש אפוא לדרוש גם פה "להביא לימות המשיח". הוי אומר, שגם לימות המשיח יהיה הנחש ארור מכל